

Reilof en de motte in het Noord-Ambacht van Kloetinge.

Nico van Dinther

Bij het genealogisch onderzoek naar het geslacht Van Emelisse/van der Lisse kwam als tot nu toe oudst gevonden voorouder voor Alardus Reilafsz. De naam Reilaf/Reilof inspireerde om op onderzoek te gaan naar mogelijke bronnen waar deze naam in voorkomt en hierbij kwamen interessante gegevens naar boven. Onderstaand wordt van deze vondsten melding gemaakt.

De naam Reilof/Reilaf komt in de oudst bekende bronnen spaarzaam voor. De oudste vermeldingen zijn te Brugge (een rechter/schepen afkomstig uit Veurne) omstreeks 1085/1093; te Veurne in 1123 (een decaan) en te Egmond in 1130 (met de toenaam de Limbon/Limmen), de namen worden dan vermeld als "Reinlofo en Reinlof". De naam is een samentrekking van Ragan-wulf.¹ Twee vermeldingen derhalve in Vlaanderen en een in Kennemerland, vervolgens zijn er vermeldingen in Zeeland bekend.

In 1198 schenken Diederik VII, graaf van Holland en Zeeland en gravin Aleidis (van Kleef) aan de abt van het klooster St. Maria te Middelburg het vierde gedeelte van de tiend van Souburg, waarvan de drie andere gedeeltes door de vader van de graaf (graaf Floris II van Holland, gehuwd met Ada van Schotland) aan het klooster waren geschonken. Getuigen "zijn" leenmannen waaronder Alardus Reilafsz.² Hier komen we tegen Alard de zoon van Reilaf, of Reilaf dan al overleden is blijkt niet.

De getuigen zijn: (hominum nostrorum)

Floris domproost (van Utrecht) en Boudewijn mijn broers, Hugo van Voorne en zijn broer Dirk, Gerard Ter Horst (mogelijk bij Voorne), Hendrik van Rijswijk, Bartholomeus van Haarlem, Franco kapelaan, Arnold Overvoorde, Floris Rost, Willem Raven, Wolfert en zijn zonen Wouter en Willem (Van Maalstede?), Arnold van Schengen en zijn broer Hendrik, Hendrik Wisse (Van Borsele?), Gerolf Antonisz., Alardus Reilafsz., Simon Bonifaciusz., Willem van Koudekerke.

In een analyse zien we hier getuigen uit Holland en Zeeland, de laatste getuigen voornamelijk afkomstig van Zuid-Beveland, onder hen Van Schengen, Van Maalstede en Van Borsele.³ Alard Reilafsz. bevindt zich in een gezelschap van later hoogedele geslachten en zal zeker op dat moment nog daartoe behoord hebben, n.l. tot de grote ambachtsheren, want was zijn vader niet de naamgever van een gehucht in het Noord-Ambacht van Kloetinge, zoals ook naar Van Maalstede en Van Borsele een plaats vernoemd is!

Tiendschuur bij de abdij Ter Doest

Koksijde ruïne abdij Ten Duinen

¹ Vriendelijke mededeling Kees Nieuwenhuijsen 15 december 2016. Bron: M.Gijsseling en A.C.F.Koch Diplomata Belgica , Brussel ,1950, I, blz. 289-297 en 301 nr.172bis; Oorkondenboek Holland en Zeeland (OHZ) I nr. 106; Mr. Pijnacker Hordijk, opgaven omtrent inkomsten, goederen, hoorigen, dienstmannen en rechten der abdij Egmond 1130-1161, Amsterdam 1900, blz. 166; Mr. Henrik van Wyn, Huiszittend Leeven etc. Necrologium Egmondense, Amsterdam 1812. Blz. 103.

² OHZ I nr. 232; archief Onze Lieve Vrouwen Abdij te Middelburg, registernr. 6.

³ Gemeente Goes wijkblad van de Goese Polder De Torenflits oktober 2013, pagina 24; Geschiedenis van de Goese Polder (4). De Heren van Borselen

De voorvaderen van de Van Maalstedes hadden nauwe banden met de cisterciënserabdijen Ten Duinen en Ter Doest en hadden belangen in Vlaanderen, Hulsterambacht.⁴ De als patroniem hiervoor genoemde Reilaf zou mogelijk een kleinzoon geweest kunnen zijn van de 1085/1093 genoemde rechter (schepen van Veurne) Reinlofo, vermeld in een oorkonde opgemaakt te Brugge. De mogelijke nakomelingen van Reilof hadden ook bindingen met de abdij Ten Duinen en bezaten goederen in het Hulsterambacht. De abdij Ter Doest lag in de nabijheid van Brugge en is vooral bekend van het inpolderen van gebieden o.a. in Zeeland b.v. te Kloetinge en omgeving.

Op 26 april 1230 geven de deken en het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht aan het hospitaal van Emelisse het deel van de kerktienden (10 gemet) van Emelisse dat wijlen Hugo, zoon van Reilaf van hen in pacht hield, in eeuwigdurende pacht voor veertien schelling Vlaams per jaar te betalen 1 augustus.⁵

De getuigen zijn:

Pontiaen en Alexander van Emelisse, Willem Welle priesters, Egidius geestelijke en Peter geestelijke pastoor van Wissenkerke; en hun leken: Hendrick van Cats, Dankaerd Brantsz. en zijn broer Mathias, Hugo Wittesz., Hendrick Rapeken, Dankaerd Bertezn. van Welle, Willem Hendricksz. van Vogeliet etc. de getuigen afkomstig van Noord-Beveland.

Op 8 april 1244 vrijwaart Arnulf Annekin (van Koeveringe bij Rilland) de broeders van de abdij Ten Duinen van de aanspraken van wie dan ook op anderhalf gemet twee en een half roe land die de abdij heeft verworven van Hugo Reilofszoen en diens broers.⁶ Dat Arnulf Annekin hier optreedt als borg voor Hugo Reilofszoen en diens broers duidt op mogelijke verwantschap.⁷

In een volgende oorkonde van omstreeks dezelfde datum vrijwaart Gillis, ridder, heer van Schoudee de broeders van de abdij Ten Duinen van de aanspraken van wie dan ook op de anderhalf gemet twaalf en een half roe die de abdij verworven heeft van Willeman Gilliszoen en diens erven.⁸ Deze en voorgaand genoemde goederen zullen één geheel gevormd hebben.

Hier wordt dus vermeld Hugo Reilofszoen en zijn broers. Hij blijkt voor 26 april 1230 te zijn overleden en heeft minimaal 2 broers. Of de genoemde Pontiaen en Alexander zijn broers zijn is niet duidelijk, de bovenvermelde Alard Reilofszoen is mogelijk wel een broer van hem die dan eveneens vóór 26 april 1230 overleden is, wellicht is Ziard (Sigehard) genoemd in 1254 ook zijn broer.

Mogelijk hebben de voorgaande twee oorkonden te maken met de oorkonde van 1219 waarbij Godfried III heer van Breda verklaart dat enkele lieden uit Valkenisse aan de abdij Ter Duinen 70 gemet lands verkocht hebben, gelegen tussen Schoudee en het bezit van die abdij te Waarde, en dat de ambachtsheerlijkheid over die grond, door Willem van Valkenisse en zijn broers aan genoemde abdij verkocht, door dezen aan hem is opgedragen ten einde er de abdij van in het bezit te stellen; voorts dat Heina van Berga heeft afgezien van zijn aanspraken op land ter Duinen te Zande.⁹

In maart 1254 verklaren Hugo Hollander en Arnoud van Assemansbroek dat Verslof van Schore en Reilof Arnulf Ziarts zoonzoons hun aandeel in het land gelegen tussen de dijk van Frankendijk en Speelman in Hulsterambacht hebben verkocht aan de abdij Ten Duinen voor 10 schelling (muntsoort) Artesiensium (Artois plaats in Frankrijk) per gemet (oppervlaktemaat) en dat, aangezien zij in verband met de vijandelijkheden tussen de vorsten van Holland en van Vlaanderen niet zelf durfden komen, Witto zoon van Hio dat land voor de vierschaar van Hulst uit hun naam aan de abdij heeft overgedragen

⁴ Cornelis Dekker, Zuid-Beveland, De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middeleeuwen. Assen 1971, Van Gorcum & Comp. N.V.- Dr. H.J. Prakke & H.M.G. Prakke, blz. 144.

⁵ OHZ II, nr. 502.

⁶ OHZ II, nr. 638. Over Arnulf Annekin zie ook OHZ III, nr. 1281.

⁷ Henri J.J. Vermeulen, Borgen zijn familie. De borgen van Jan van Beusichem en Culemborg, knape, op 19 oktober 1307, in: Ons Voorgeslacht jrg. 65 (2010).

⁸ OHZ II, nr. 660.

⁹ OHZ I nr. 397. Zie ook Dekker, 1971 blz. 120 en 164.

als mede als zekerheidstelling vier gemet land in Ekenisse (gemeente Hontenisse) heeft aangewezen.¹⁰

De personen genoemd in de voorgaande drie oorkonden zijn hoogstwaarschijnlijk afkomstig van Zuid-Beveland de genoemde Ziert (Sigehard) zou een broer kunnen zijn van Hugo Reilofssoon. De oorkonden van 1230 en 1244 zijn opgemaakt in de Hof te Zande een uithof van de cisterciënzer abdij Ten Duinen gevestigd nabij het huidige Kloosterzande. Vermoedelijk heeft een zekere Frank van Borsele vóór 1170 Frankendijk in Hulsterambacht bedijkt en zou deze familie mogelijk verwant zijn met de families Van Schengen en Van Maalstede omdat zij als getuigen voorkomen in o.a. een oorkonde uit 1198 (zie hierboven.)¹¹

De bovengenoemde Arnulf Annekin (van Koeveringen/Rilland) zou een nakomeling kunnen zijn van de in 1186 genoemde Arnulfus/Arnoldus van Rilland. Mogelijk is er ook een verband met van Maalstede/Van Kruiningen.¹² Nakomelingen van Arnulf Annekin zijn nog lang in strijd met de abdij Ten Duinen naar aanleiding van bezit van heer Odijn Splinter de grootvader van Willem Berton zoon van Arnulf Annekin waarbij tevens wordt genoemd zijn verwant Wouter Belaard van Rilland. De zonen Elewoud en Hendrik en een kleinzoon Arnulf van zijn dochter Elisabeth zijn in de rechten getreden van Arnulf van Rilland te Waarde (1213) en zien van hun rechten op de abdij Ten Duinen af (1223).¹³

De dochter Elisabeth zou de echtgenote kunnen zijn van Sigehard de vermoedelijke broer van Hugo Reilofssoon. Hij heeft een zoon Arnulf. Dit verklaart dan tevens dat Arnulf Annekin (van Koeveringe/Rilland) als borg optreedt in 1244 voor Hugo Reilofssoon en diens broers.

Het zegel van Willem Bertoen van Coveringe van 28 juli 1269 is bewaard gebleven evenals dat van Gijsbert van Rilland van november 1276. De zegels vertonen grote overeenkomst.¹⁴

Zegel Willem Bertoen van Coveringe

R.: +S'WILL-I. BVRTONIS. DE. CHOVERINGHE

Zegel Gijsbert van Rilland

R.: -----E----L-----

Het voorgaande overziend is het aannemelijk dat de genoemden in bovenstaande oorkonden behoren tot de ambachtsheren op Zuid-Beveland en dat het eveneens goederen betreffen liggend op Zuid-Beveland. De conclusie mag daarom, onder enig voorbehoud, zijn dat Reilaf en diens zoon Hugo

¹⁰ OHZ II, nr. 1002.

¹¹ Gemeente Goes wijkblad van de Goese Polder De Torenflits oktober 2013, pagina 24; Geschiedenis van de Goese Polder (4). De Heren van Borselen

¹² OHZ I, nr. 208,211 en 212, Dekker, 1971, blz. 141 ev.

¹³ OHZ II, nrs. 984, 985, 986, 1003, 1059, OHZ III nrs. 1096, 1281, 1355 en 1500. Dekker, 1971, blz. 158.

¹⁴ OHZ III, nr. 1500 en 1759. Corpus Sigillorum Neerlandicorum (CSN) nrs. 1015 en 1164.

oorspronkelijk bezittingen hadden op Zuid-Beveland en dat de motte en het nabijgelegen 's-Heer Reilofsdorp gesticht zal zijn door Reilaf waarna zijn tweede zoon Hugo zich later vestigde in Emelisse. Het kan mede verband houden met het feit dat de zonen van Reilof als kleine ambachtsheren te Reilofsdorp moesten wijken voor de Heren van Maalstede die zich duidelijk manifesteerden te Kattendijke en Kloetinge als grote ambachtsheren.¹⁵ Het is niet uit te sluiten dat nakomelingen van de andere zonen van Reilof nog in het ambacht in Kloetinge zijn gebleven maar daar echter zijn verworpen tot kleine ambachtsheren en ten slotte zijn opgegaan in de boerenstand mede door de geldende erfopvolgingsregels dat alle zonen en eventueel alleen overgebleven dochters in gelijke delen erven waardoor het bezit steeds kleiner werd. (zie onderstaand de vermelding in 1451/1452)

Het gezin van Reilof [Alardsz.] gehuwd met [NNdtr. Hugo van Welle] kan er aldus uitgezien kunnen hebben. (Hugo had broers dus minimaal 2)

1. Alard Reilofszoon, leenman van de graaf van Holland
2. Hugo Reilofszoon, hij kan gehuwd zijn met [NNdtr. Hendrick van Cats].
3. Sigehard (Ziart), hij kan gehuwd zijn met [Elisabeth dochter van Arnulf van Rilland].
4. Pontiaan van Emelisse, priester
5. Alexander van Emelisse, priester

Als hier de vernoemingsregels van toepassing verklaard kunnen worden dan zou Alard vernoemd zijn, als mogelijke oudste zoon, naar de vader van Reilof, Hugo naar de vader van zijn moeder. Is er nu een kandidaat te vinden voor de moeder van Hugo? Gedacht kan worden aan het geslacht Van Welle op Noord-Beveland en wel om de volgende redenen.

Reeds omstreeks 1050 bestond de parochiekerk van Welle. In 1162 was dit een eigenkerk van de abdij van Middelburg. Bisschop Bertold van Utrecht had o.a. de tienden op Noord-Beveland rond 1050 geschonken aan de omstreeks 1048 gestichte kapittel van Sint-Pieter te Utrecht.¹⁶ Giselbertus van Welle is de oudst gekende Van Welle hij treedt o.a. samen met Hugo van Voorne in 1108 op. Beiden zijn de eersten van hun geslacht.¹⁷ Hij is een van de hiervoor genoemde getuigen in een oorkonde van het kapittel van Sint-Pieter en mogelijk in het bezit gekomen van o.a. de tienden te Emelisse. Een latere vermelding is van 1219 en 1222 waar genoemd worden Dankaerd en Hugo van Welle zonen van Willem van Welle. In 1222/1224 blijken leden van het geslacht van Welle gegoed te zijn te Waarde op Zuid-Beveland en daarbij in een conflict te zijn met de abdij Ten Duinen i.v.m. het voldoen van de kooppenningen.¹⁸ Niet uitgesloten is dat de vader van Willem van Welle "Hugo" genaamd is. De op 26 april 1230 genoemde getuigen zijn zoals gesteld afkomstig van Noord-Beveland waarbij ook leden van het geslacht van Welle. Mogelijk zijn de getuigen in deze oorkonde verwanten te noemen en aanwezig te zijn met een "laudatio parentum"¹⁹ een instemming van verwanten. Mogelijk is een dochter van [Hugo] van Welle, de veronderstelde vader van Willem van Welle, de moeder van Hugo Reilofszoon en komen de tienden bij haar vandaan. Omdat dit hypothetisch is plaatsen we haar tussen [] vierkante haken. Later zijn leden van het geslacht van der Lisse o.a. gegoed in de Welle, zie daarvoor in de uitgewerkte genealogie. Het is verleidelijk het samen zijn van een Hugo van Voorne en een Van Welle te koppelen aan de naam Hugo. De namen Hugo en Willem komen voor bij Van Emelisse/van der Lisse.

Hugo Reilofszoon heeft een zoon Hendrik, of dit zijn enigste kind is weten we niet, deze worden in ieder geval niet genoemd in de bronnen en kunnen jong overleden zijn. Wellicht is deze vernoeming te koppelen aan een lid van het geslacht Van Cats waar de naam Hendrik voorkomt. Hendrick van Cats komt voor het eerst voor op 20 februari 1203 in een oorkonde waar Hugo van Voorne verklaart dat

¹⁵ Over van Maalstede; Dekker, 1971, blz. 144. Wolfert van Zeeland heer van Maalstede wordt in 1252 genoemd heer van Maalstede en van de Woestijne, hij was in 2^e echt gehuwd met Aelide van de Woestijne dochter van Philip en NN (E.Warlop, De Vlaamse Adel voor 1300, blz. 234/235).

¹⁶ Peter Henderikx; Kerk en kerkelijke instellingen in: Geschiedenis van Zeeland deel I-prehistorie – 1150, blz.147-148.OHZ I nr. 153.

¹⁷ OHZ I nr. 95. J, C, Kort; het archief van de Heren van Voorne, burgraven van Zeeland, 1272-1371, 's-Gravenhage 1972, Inleiding blz. III-IV. Zie ook OSU I nr. 280 waar Giselbertus voorkomt op 9 augustus 1108 voor de bisschop van Utrecht. Ook hier is sprake van een Hugo van Voorne maar niet dezelfde als op 26 juni 1108.

¹⁸ Dekker, 1971, blz.153-158., OHZ I nr. 397, OHZ II nr. 424, 426, 428, 441, 443, 897, 900.

¹⁹ Godfried Croenen, Familie en macht. De familie Berthout en de Brabantse Adel, Universitaire Pers Leuven, 2003, blz. 217-218.

Wouter van Kruiningen zijn rechten op en zijn bezit te Morlodenisse heeft verkocht aan de kerk Ter Doest en aan hem als voogd van deze kerk ten behoeve van haar heeft overgedragen.²⁰ Een volgende vermelding is van 1216 waar graaf Boudewijn van Bentheim, ruwaard van Holland, bepaalt op welke voorwaarden de lossing zal geschieden van de tienden die door de zonen van Dodijn van Souburg aan hun leenheer, de abt van Middelburg, voor tenminste drie jaar waren verpand. Onder de getuigen treffen we o.a. Hendrick van Cats, Hendrick de zoon van Hugo, en Simon Bonifaciusz (deze wordt eveneens vermeld in de oorkonde van 1198). Hendrick van Cats is mede getuige in de oorkonde van 26 april 1230 van wijlen Hugo Reilofszoen. Mogelijk is de hier genoemde getuige Hendrick de zoon van Hugo Reilofszoen.²¹ Omdat het hypothetisch is dat een dochter van Hendrick van Cats de moeder is van Hendrick zoon van Hugo Reilofszoen plaatsen we haar tussen vierkante haken.

De bovenvermelde mogelijke echtgenotes zijn beredeneerd tot stand gekomen. In de bronnen is geen duidelijk bewijs gevonden dat deze stelling correct is, echter op basis van een zekere logische redenering niet geheel uit te sluiten.

Rest nog melding te maken van het nog meer voorkomen van de naam Reilof. De samenhang met de hier behandelde tak is niet duidelijk maar gezien het zeldzaam voorkomen van deze naam niet onmogelijk.

12 oktober 1294: De deken en kapittel van St. Pieter te Utrecht verpachten een tiende te Noorddijk (bij Emelisse?) aan Simon, Arnout, Nicolaas en Reilof, zoons van Gillis Grootman Hendricksz.²²

1318: Ontvangsten in Noord-Beveland: diegene die Heer Gherlof van Cats geled hebbene gegeven voor 14 d per gemet van den mete tot Heervaart te Heusden; Gillis Reylofszoen aan Heer Gherlof van Cats 14 d totaal 28 sc en 8 d; Willem Henrics ende Reylof 8 d gr. 10 d totaal 15 sc 2 d.²³

13 januari 1451 of 1452: Vier scheidslieden doen uitspraak in het geschil tussen de heer van Veere (Hendrik II van Borsele) en Jacob Corneliszoen van Schenge over de eigendom van enkele huiserven (hofsteden) in de parochie Kloetinge, waarbij aan elk van de partijen een deel van de huiserven wordt toegewezen. Genoemd wordt o.a. Reylof Reylofssoen. (De hofsteden zouden liggen in Ter Vaten oostelijk van Kloetinge).²⁴

Reilof en zijn nazaten zullen behoord hebben tot de ambachtsheren op Zuid- en Noord- Beveland.

Ambachten en ambachtsheren:

Een ambachtsheerlijkheid of lage heerlijkheid was een heerlijkheid van een ambachtsheer. De ambachtsheerlijkheid onderscheidde zich van de vrije of hoge heerlijkheid doordat de heer geen jurisdictie in halszaken bezat.

Een ambacht omvatte een gebied dat van de graaf van Holland en Zeeland erfelijk in leen werd gehouden door een ambachtsheer. Deze inde in zijn ambacht de grafelijke grondbelasting, de zogeheten bede, was daar verantwoordelijk voor de uitvoering van vonnissen van het grafelijk gerecht, en leidde in tijd van oorlog het heervaartcontingent uit zijn ambacht. Daarnaast oefende hij met andere ambachtsheren samen de lage rechtsmacht uit binnen het territorium van een parochie.²⁵

De koning en de abdijen van Echternach, Nijvel, Gent en Lorsch waren in de elfde eeuw de belangrijkste grondbezitters in Zeeland. Zij stelden domaniale ambtenaren aan: de meiers van het koningsgoed en de procuratores van de abdijen. Bij gebrek aan hoger gezag slaagden zij erin zich in de periode tot 1200 te ontwikkelen tot de belangrijkste grondbezitters in Zeeland. Het was op deze grootgrondbezitters dat

²⁰ OHZ I nr. 258.

²¹ OHZ I nr. 395.

²² J.C. Kort inventaris van het archief van de graven van Holland 889=1581. NA 's-Gravenhage 1981; nr. 1077.

²³ Dr. H.G. Hamaker; De rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwse Huis, eerste deel Utrecht Kemink & Zoon 1879, rekening van Vrederic, rentmeester 1318, maart 23 – 1319, april 30; blz 44 en 45.

²⁴ Cartularium van de heren van Veere uit het geslacht van Borsele 1282-1481, 1555, Hilversum, Verloren 2007, nr. 162, blz. 280-291. Zie ver Ter Vaten r. 163.

²⁵ Peter A. Henderikx; Van wie waren de kasteelbergen en oudste stenen kastelen in Zeeland in: Nehalennia afl. 188 zomer 2015. Zie over ambachtsheren ook Dekker, 1971, blz. 362-492.

de Hollandse graaf en na 1012 ook de Vlaamse graaf, een beroep deden om hun gezag in Zeeland te vestigen. De rechtsmacht van de dertiende-eeuwse ambachtsheren in Zeeland vond zijn oorsprong dus in zowel het domaniale stelsel als de bestuursstructuur die de graven poogden op te leggen. Dit verklaart de eigenaardigheden van het Zeeuwse ambacht. Vanwege hun zwakke machtspositie slaagden de graven er niet in om het lokale bestuur in Zeeland geheel naar hun hand te zetten. Ze konden evenmin voorkomen dat de heren hun ambacht als erfelijk bezit zagen, dat evenals hun grondbezit bij erfopvolging werd opgedeeld tussen de zonen. Op grond uit de bepaling uit de Zeeuwse landkeur van 1256 dat ambachtsheren en ambachtsschepenen edelen dienden te zijn wordt geconcludeerd dat “ten naastenbij” alle edelen ook ambachtsheren waren.²⁶ De kleine ambachtsheren in Zeeland, die op grond van hun adellijke geboorten enkele privileges genoten, hielden er geen ridderlijke levensstijl op na, zij hadden geen kastelen, waren geen ridders en hielden er veeleer een boerenleefwijze op na.²⁷

Een belangrijke inkomstenbron voor de edelen waren de tienden. Het tiendrecht kwam in Zeeland van oorsprong o.a. toe aan de Utrechtse kapittels, waaraan ze in de elfde en twaalfde eeuw werden geschonken door de bisschop van Utrecht. In 1310 had graaf Willem III echter de tienden van het kapittel van Sint –Pieter verworven.²⁸ Hij was als wereldlijk heer bezitter van de tienden, die voor het overgrote deel in Bewestenshelde lagen, die tegen een te betalen pensie (rente) in erfpacht konden worden gegeven. Ambachtsheren pachtten vaak tienden in hun ambacht. De tienden drukten op de gebruikers van de grond, onafhankelijk van de houder van de tiendrechten. Graaf Willem III liet, nadat hij in 1310 de tienden van het kapittel van Sint-Pieter in handen kreeg, een regeling voor vererving van de tienden opstellen. Deze bepaalde dat een tiende bij overlijden van een leenman evenredig vererfde op zijn zonen, bij het ontbreken daarvan op zijn dochters, en in het geval van kinderloosheid op zijn broers. Zij dienden een verheffingsgeld van respectievelijk 20, 40 en 60 schellingen per gemet te betalen. In principe mochten tienden ook worden overgedragen aan een vermoedelijke erfopvolger, maar voor verkoop aan derden was toestemming van de graaf vereist. De erfpacht van de tienden had veel weg van de belening met ambacht, maar een belangrijk verschil was dat de heren voor de verheffing van ambachten tot 1454 geen verheffingsgeld of registratie waren verschuldigd.²⁹

De machtspositie van deze lokale heren kon aanzienlijk groeien als gevolg van hun individuele waterstaatkundige maatregelen. Een tweede factor is de politieke situatie. Eeuwenlang bleef het gebied een twistappel tussen de graven van Vlaanderen en Holland. In 1128 werd het graafschap Holland beleend met Zeeland Bewestenshelde. Door het ontvangen van schenkingen en toezeggingen van beide graafschappen waren de lokale ambachtsheren in de gelegenheid hun posities te verbeteren. De militaire dreiging in het conflict tussen Vlaanderen en Holland en de groeiende macht en status van de ambachtsheren hadden tot gevolg dat vanaf het begin van de 12^e eeuw talloze kasteelbergjes werden opgeworpen. Na het verdrag van Brugge (1167) werd Zeeland Bewestenshelde daadwerkelijk bestuurd door zowel de graaf van Vlaanderen als de graaf van Holland. In de praktijk betekende het dat het hele gebied staatkundig niemandsland was geworden en beide graafschappen het lokale bestuur overlieten aan de ambachtsheren. Deze konden het reilen en zeilen van hun ambacht naar eigen inzicht invullen. De versnippering van de verschillende ambachten en de daaraan gekoppelde bouw van mottekastelen kan mede verklaard worden door het erfrecht dat in Zeeland gold. Hierbij werd de grond en de functie van ambachtsheren steeds verdeeld onder diens zonen, die elk op hun beurt het ambacht weer herverdeelden onder hun zonen. De ambachten waren niet per se familie gebonden. Het waren vermogensobjecten geworden die verkocht of geschonken konden worden. Zo was het mogelijk dat ambachten van verschillende herkomst met elkaar konden samensmelten. Vanaf de 13^e eeuw slonk de macht van de ambachtsheren door de opkomst van de steden, de versterking van de macht van de landsheren en het teruglopen van de inkomsten uit grondbezit. Nadat de graaf van Holland Zeeland Bewestenshelde in 1323 definitief in bezit kreeg, was de rol van de kleine landadel helemaal uitgespeeld. De meeste mottekastelen verloren hun militaire functie en verdwenen of krompen tot

²⁶ Arie van Steensel, *Edelen in Zeeland, macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving*, Hilversum Verloren, 2010, blz. 73.

²⁷ Arie van Steensel, 2010, blz. 43.

²⁸ Dr. J.W. Berkelbach van der Sprenkel; *regesten van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340*, Broekhoff N.V. v/h Kemink en Zoon, Over den dom te Utrecht, 1937, nrs. 193-195.

²⁹ Arie van Steensel, 2010, blz. 133-134. Zie voor het erfrecht in Zeeland, blz. 261-264.

bescheiden boerenerven. Slechts een enkele adellijke familie was vermogend genoeg om mee te gaan in de mode door de kasteelcomplexen grootschalig (in steen) te vervangen.³⁰

Excursie Reinlofo en Reinlof de Limbon:

1085 – eind 1086 of eind 1089 -13 oktober 1093³¹

Regest: Naar aanleiding van haar intrede en van haar dochter (Goedele) in de benedictijnerabdij van Etrun, schenkt Auina een stuk land, groot 63 morgen, gelegen te Dikkebus (bij Ieper). Graaf Robert I de Fries, zoon van Boudewijn en Adela (graaf van Vlaanderen, de Vier ambachten en Zeeland) bevestigt de schenking. Onder de getuigen Erembald kastelein van Brugge en na twee geestelijken van Sint-Donaas; de 8 rechters (schepenen van Veurne) Bovone, Reinlofo, Gerbodone, Erkenbaldo, Anlino, Veiramno, Werembaldo en Herlebaldo..

Deze oorkonde is opgemaakt te Brugge, Sint-Donaas, de getuigenlijst is later door een andere hand toegevoegd. De geschonken goederen lagen in het Veurne-ambacht vandaar de schepengetuigen uit Veurne. Het afwerken en het rechtsgeldig maken van de oorkonde zal wel in het Noorden van het graafschap zijn geschied.

1123, Kerk van Veurne:³²

Regest: Graaf Karel van Vlaanderen sticht en doteert ten behoeve van Werembald, zoon van priester Willem, een kanonikaat bij de kerk van Veurne; onder de getuigen graaf Diederik VI van Holland en o.a. de kanunnik en decaan van de kerk van Veurne: Reinlofo.

Of hier sprake is van twee verschillende personen is niet duidelijk. Wereldlijke personen werden op latere leeftijd nog wel kanunnik. Mogelijk zijn het twee personen maar wel verwanten.

1130: Abdij Egmond:³³

Reinlof de Limbon dedit terram, persolventum X denarios. Reinlof van Limmen gaf land, af te betalen (jaarlijks) met 10 denieren.

Limmen is een plaats in Kennemerland Noord-Holland.

N.B.: 12 augustus 850: (oudste vermelding)³⁴

Baldric schenkt aan de kerk van Trecht verschillende goederen en horigen te Wadenooyen en elders en ontvangt enige goederen van de kerk tegen betaling van cijns en andere uitkeringen in gebruik voor zijn leven en dat van verscheidene van zijn nabestaanden. Genoemd onder de conversen Reginolfi.

³⁰ Bram Silkens en Ilja Mostert; Non-destructief onderzoek naar mottekastelen op Walcheren. Twee casestudies. In: Westerheem, het tijdschrift voor de Nederlandse archeologie, AWN, december 2016 blz. 308-311, noot 4 en 5. Bas Aarts. De Zeeuwse motte- burchten in een nationale en internationale context, in: Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee, afl. nr. 188, zomer 2015

Over ambachtsheren zie ook Dekker, 1971, blz.362-492.

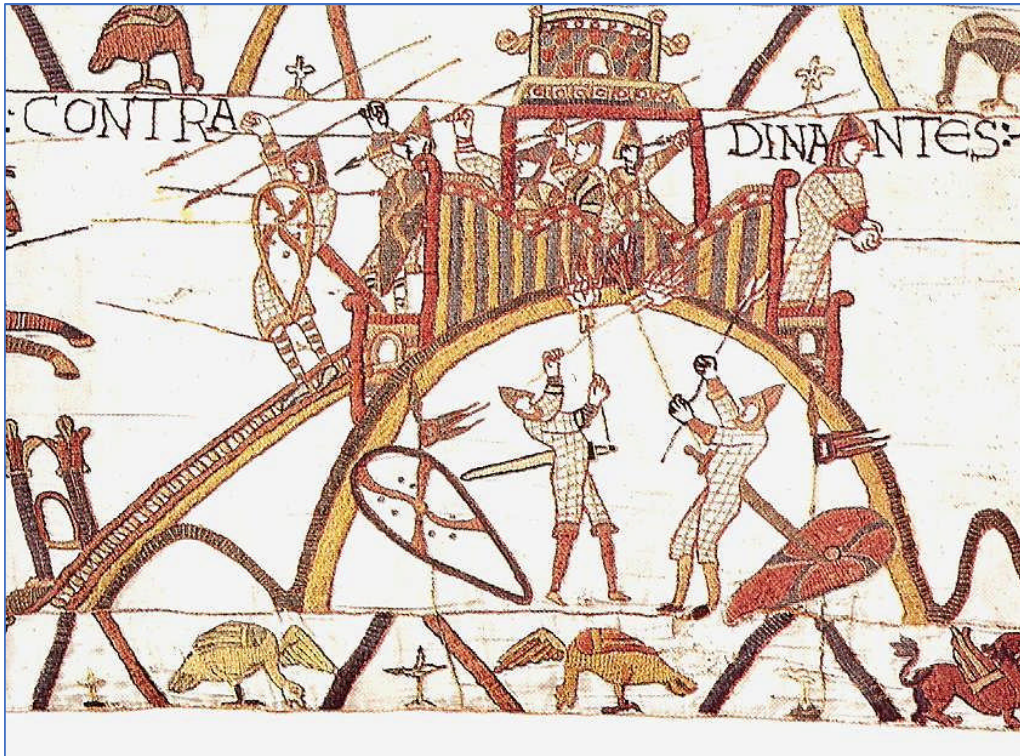
³¹ Volgens Gijsseling en Koch, 13-10-1093 is de overlijdensdatum van graaf Robert de Fries. Oorspr. Arras archives départementales des Pas-de-Calais, Centre Mahaut d'Artois. Archief abdij van Etrun, charternr. 4809. M. Gijsseling en A.C.F. Koch Diplomata Belgica, Brussel, 1951, deel I, nr. 172bis; blz. 289-294 en blz. 301(facsimilé) www. Recherche Diplomata Belgica nr. 2588. E. Warlop, Vlaamse Adel voor 1300, deel I blz. 113 ev, Deell.2 blz. 413, noot 81.

³² OHZ I nr. 106.

³³ Mr. C. Pijnacker Hordijk, opgaven omtrent inkomsten, goederen, horigen, dienstmannen en rechten der abdij Egmond, uit de tijd van abt Walter (7 september 1130-28 november 1161).blz.166. Zie ook Necrologium Egmondense, blz. 103.

³⁴ OSU deel 1 nr.67 blz. 75.

De motte bij 's-Heer Reilofsdorp te Kloetinge:

Afbeelding mottekasteel Dinan in Bretagne op het tapis de Bayeux 1066-1077

Op 2 oktober 1308 verpacht Gijsbert deken en het kapittel van Sint- Pieter te Utrecht een tiende te Kloetinge in Mannee en te Reilofsdorp en te Wissenkerke op Noord-Beveland aan Boudijn Boudijnsz. Zoals Boudijn Dankertsz. Willem Jansz. Van Mannee, Dankert, Gillis en Dankert Dankertsz., broers.³⁵

Het vinden van voorgaande vermelding wekte de nieuwgierigheid op meer te weten te komen over Reilofsdorp en het bijeen sprokkelen van gegevens begon. Ook de ligging, na raadpleging van kaarten, werd met behulp van Google Earth aangepakt met als eerste resultaat een vertoebeld beeld door de aanleg van een parkje met een "foute" motte, echter naspeuring door Bas Aarts leverde de correcte ligging van de motte op.

Reilofsdorp is een gehucht in het Noord Ambacht van de heerlijkheid Kloetinge. Hier stond een aan St. Margaretha gewijde kapel. De zool van een zogeheten "vliedberg" (=motte) is nog aanwezig.³⁶ Kloetinge is omstreeks de 10^e eeuw gesticht. Op de plaats Kloetinge was toen een tijdelijke verblijfplaats van herders, die van Walcheren of Noord-Beveland kwamen. Rondom en in het dorp heeft een reeks kunstmatige hoogten, bergjes, gelegen, die vliedbergen (=motte) worden genoemd. Ooit zijn dit verdedigbare punten geweest, waarop- in de meeste gevallen- torenachtige bouwwerkjes hebben gestaan.³⁷ Deze mottes waren de zetel van ambachtsheren. In hoeverre de Reilaf die hier genoemd wordt iets van doen heeft met de in 1198 genoemde Reilaf is niet zeker maar gezien het weinig voorkomen van de naam niet geheel ondenkbaar. Wellicht heeft het gehucht haar naam te danken aan de stichter van de motte rond het jaar 1180 en de in 1198 patroniem genoemde Reilof. Het geslacht, of nazaten daarvan, kunnen zich later verplaats hebben naar Noord-Beveland te Emelisse.

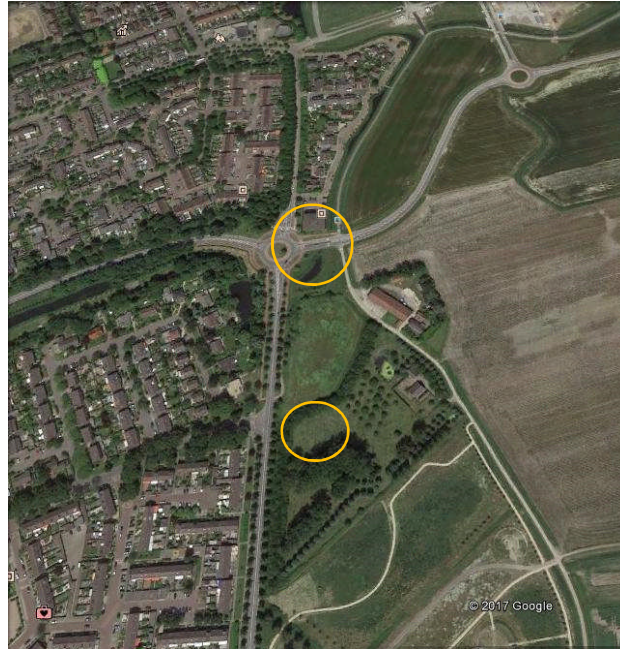
³⁵ OHZ V nr. 2923.

³⁶ Uit Wiki Zeeuwse Bibliotheek. Tekst uit de Encyclopedie van Zeeland 1982-1984, geplaatst door I.H. Vogel-Wessels Boer. 's-Heer Roeloesdorp ('s Heer Elsdorp, Reilofsdorp, Tserelsoorp)

³⁷ www. Wikipedia. Litt.: Geschiedenis van Zeeland periode 950-1300, blz.92, 174-176.

De naam 's Heer Reilofsdorp is in de loop der eeuwen versleten tot o.a. Sinterelfdorp, Sirhelsdorp. 's-Heer Elsdorp. De oudste vermelding van de laatste dateert van 12 oktober 1567.³⁸

In de lijst van vliedbergen in Zeeland staat vermeld onder nummer 27a: Vliedberg bij Kloetinge. Berg ligt in weiland tussen de Oranjeweg en Stelleweg I, sectie B, nummer 3122 ged. Het gebied aan de Oranjeweg grenst aan Goes, in 976 vermeld als Curtagosum.³⁹

Motte 's-Heer Reilofsdorp in cirkel

51°30'31.55" N 3°54'28.45" O

Bovenste cirkel: rotonde met schuinrechts waterberging en zijweg

Archeologische begeleiding en opgraving 2008

Motte 's-Heer Reilofsdorp volgens hoogtekaart ⁴⁰

³⁸ RAZE, inv. nr. 1742 fol. 178vo.

³⁹ Jan.C. Besteman, Mottes in the Netherlands. A provisional survey and inventory, in: Liber Castellorum, 40 variaties op het thema kasteel, onder redactie van T.J. Hoekstra, H.L. Janssen, I.W.L. Moerman, De Walburg Pers, 1981, blz. 46. Hij vermeldt de "berg" te Kloetinge in zijn tabel onder nrs. 114 en 115. OHZ I nr.44. Zie ook: Dicky de Koning-Kastelijn, Vliedbergen in Kloetinge, De Spuije nr.51, 53,55,59.

⁴⁰ Op deze ligging van de motte werd ik attent gemaakt door drs. Bas Aarts.

De berg van Heer Elsdorp/ Reilofsdorp in 1776⁴¹

Voor de statusverhoging van de ambachtsheer was het in de nabijheid hebben van een kerk c.q. kapel van belang. De kapel gewijd aan Sint-Margaretha, voor het eerst genoemd in 1405⁴², wijst in die richting er kan mogelijke een vroegere voorganger gestaan hebben.

In het onderzoeksrapport van het archeologisch adviesbureau RAAP van 2004 betreffende het plangebied Mannee (gemeente Goes) staat het navolgende vermeld:⁴³

“Ongeveer 300 m ten zuiden van het plangebied bevinden zich resten van het verdwenen dorp 's Heer Elsdorp waar (onder andere) de fundamenteën van de kapel van St. Margaretha en de zool van een vliedberg nog bewaard zijn gebleven. Deze resten dateren uit de Late Middeleeuwen; dit terrein staat bij de ROB geregistreerd als een terrein van hoge archeologische waarde. (CMA-code 65H-017; Monumentnummer 11347).”

In een krantenbericht van 7 november 2008 staat vermeld:

“Goes: Bij werkzaamheden voor de verbindingsweg voor de Goese nieuwbouwwijk Mannee zijn restanten teruggevonden van het gehucht 's-Heer Elsdorp. De opgravingen bij het begin van de verbindingsweg, tegen de Oranjeweg aan en vlakbij het kantoor van zorginstelling Het Gors, hebben aardige verrassingen opgeleverd. 's-Heer Elsdorp ligt op een andere plek dan gedacht het bewijs is geleverd dat 's-Heer Elsdorp al teruggaat tot de twaalfde of dertiende eeuw. In geschriften wordt 's-Heer Elsdorp pas in 1567 voor het eerst genoemd.”⁴⁴

⁴¹ GA Goes, HTA. Inv. nr. 59/11, detail manuscriptkaart van Laurens Boere, 1776, op de kaart van Hattinga uit 1753 is de berg eveneens vermeld.

⁴² Dekker, 1971, blz. 359, noot 180.

⁴³ RAAP Archeologisch Adviesbureau; Plangebied Mannee, gemeente Goes, een inventariserend archeologisch onderzoek, februari 2004 nr. 979, blz. 12.

⁴⁴ Provinciale Zeeuwse Courant 7 november 2008.

"Te Kloetinge is de kreekkrug 's-Gravenpolder-'s-Heer Elsdorp al kort na de inbreuk bij Kattendijke weer bewoonbaar en droog. Behalve een inbraakkreekje bij Mannee is dit gebied weinig aangetast. De rug vormt de natuurlijke scheiding tussen de Wijtvliet- en de Schengekreek. Met de aanleg van een dijk vanaf de Monnikendijk bij Kattendijke naar de latere Goese Oosthavendijk, de Kattendijksedijk, ontstaat de Kloetingepolder. Hiermede wordt de Stelleweg ook ingepolderd. De bedijking zal rond 1190 (of vroeger? vD) zijn uitgevoerd. Bovenop de kreekkrug komt de Stelleweg te liggen, die het slingerende verloop van de oorspronkelijke kreek volgt. Aan weerszijden van de Stelleweg ontstaat een nederzetting die 's-Heer Elsdorp heet, (voorheen Reilofsdoorp genaamd v.D), Zoals in veel dorpen is er in Kloetinge sprake van een groot aantal ambachtsheren, lokale edelen die allemaal een klein gedeelte overheidsgezag uitoefenen. De meer kapitaalkrachtigen van deze lokale machthebbers laten hun macht blijken door het opwerpen van kasteelbergjes. Dit zijn aarden heuvels met daarop een houten of stenen toren. Niet zelden raken ze met elkaar slaags, en in sommige gevallen roeien concurrerende families elkaar vrijwel geheel uit. Rond Kloetinge heeft vermoedelijk wel een tiental bergjes gelegen. Ook aan de westkant van de Stelleweg is dit het geval. In ieder geval ligt deze berg er nog aan het einde van de achttiende eeuw. (Zie afbeelding) De twee boerderijen die aan beide kanten van de Stelleweg liggen; de westelijke die haaks op de weg staat (de Eehof) en de oostelijke, de Elshof, die parallel aan de weg staat staan er dan ook al. Op deze plaats hebben ongetwijfeld al in de middeleeuwen voorgangers van deze boerderijen gestaan, met nog meer huizen daaromheen. Er is ook een kapel bekend te 's-Heer Elsdorp. Vanaf 1405 komt de St. Margrietkapel (Margarethakapel) in de bronnen voor."⁴⁵

Het archeologisch onderzoek in 2008 bij de aanleg wegcunet en opgraving aanleg watervoorziening Hoge Meet, Stelleweg/Oranjeweg is uitgevoerd door het archeologisch bedrijf SOB-research uit Heinenoord.⁴⁶

*De bevindingen van het archeologisch onderzoek zijn als volgt:*⁴⁷

Uitsnede van het veldminuutplan van de Topografische Militaire Kaart van 1857. Ter hoogte van 's Heer Elsdorp worden twee gebouwencomplexen en een vliedberg weergegeven. Rood omlijnd onderzocht plangebied 2008.

⁴⁵ Aldus: Frank de Klerk: 2012, De Mirakel. Stadspark tussen Oranjeweg en Stelleweg. Met dank aan Bas Aarts die mij op deze bijdrage attent maakte. Zie ook Dekker, 1971, blz.22-23;32-33; 104-106, 182-188.

⁴⁶ Het rapport door L.R. van Wilgen van 2011: Archeologische Begeleiding aanleg wegcunet en Opgraving aanleg watervoorziening Hoge Meet, Stelleweg/Oranjeweg, Gemeente Goes, Stichting SOB-research, is aanwezig bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland in de mediatheek onder nr. 3 F 034, met dank aan de medewerkers voor het verstrekken van fotokopieën.

⁴⁷ Aangevuld met resultaten eigen onderzoek vD.

In Archis2 wordt onder de nummers 20611 en 20612 melding gemaakt (ROB 1976) van de vliedberg en de Sint-Margarethakapel, dicht bij elkaar gelegen.⁴⁸

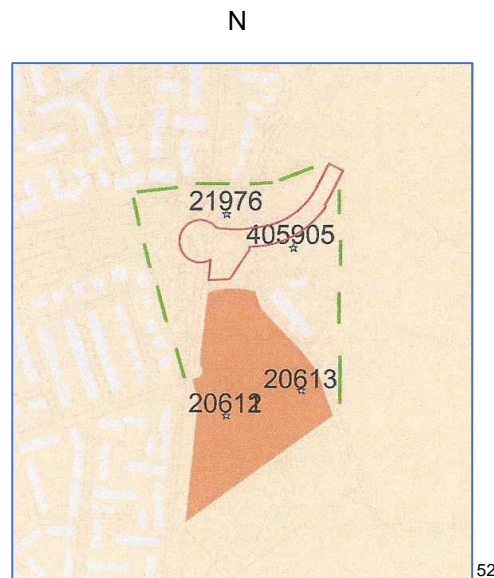
De vliedberg bij 's Heer Elsdorp wordt voor het laatst afgebeeld op de Topografische Militaire Kaart van 1857, de Stelleweg wordt weergegeven als Achterweg en wordt een pad afgebeeld (weergegeven als een stippellijn), het zogenaamde Schipperspad. Dit pad, ook wel het 's Heer Elsdorpsep pad genoemd, liep van Goes naar de Manneeweg. In de huidige situatie verloopt dit pad vermoedelijk over de noordelijke grens van het plangebied (onder het huidige fietspad).⁴⁹

In een artikel van J.C. de Man uit 1897, wordt gemeld dat ter plaatse van het gehucht Sirhilsdorp tot tenminste de tweede helft van de 19^e eeuw een berg heeft gelegen. Deze berg zou achter de schuur van de toenmalige bewoning hebben gelegen en zou herkenbaar zijn geweest als een “ongelijke grond”. Er waren nog sporen zichtbaar van een sloot die rond deze berg gelegen moet hebben.⁵⁰

Ter plaatse van het plan- en onderzoeksgebied wordt op de Geomorfologische kaart van Nederland een zone met code 3L20 weergegeven. Dit betekent dat naar deze kaart het plangebied deel uitmaakt van een zone met welvingen in getijafzettingen. Ter hoogte van de oostelijke rand van het plangebied wordt op deze kaart een zone met code 3K33 weergegeven. Hier zou een getij-inversierug aanwezig zijn. Het plangebied wordt centraal doorsneden door een smalle geul (weergegeven met een zwarte streepjeslijn), die de loop van de Stelleweg in noordelijke richting volgt.⁵¹

Detail Geomorfologische kaart
Rood omlijnd het plangebied

Archis2: 20611 en 20612 vliedberg/ Sint Margarethakapel
20613 Elshoeve; 21976 aardewerk 13^e/14^e eeuw
405905 aardewerk Late Middeleeuwen A t/m 18^e eeuw.
Stippellijn: aanpassing begrenzing AMK-monument 11347.

Het onderzoeksgebied bestond vóór de inpoldering uit een uitgestrekt landschap van schorren en slikken, waarin herders hun schapen lieten grazen. De naamgeving voor de Stelleweg zal afgeleid zijn

⁴⁸ Idem blz. 16-17. Archis is een databank waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen vanaf de prehistorie tot de Nieuwe tijd in Nederland zijn opgeslagen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is verantwoordelijk voor het beheer van Archis

⁴⁹ Van Wilgen 2011, blz. 19.

⁵⁰ Van Wilgen, 2011, blz. 16. De restanten van een sloot duiden erop dat de motte mogelijk in vroeger stadium omgracht geweest is.

⁵¹ Idem, blz. 14-15.

⁵² Idem blz. 16-17, 61. AMK is Archeologische Monumentenkaart.

van een “schapen” stelle, een opgeworpen hoogte waarop herders bij hoge vloed of ruw weer met hun schapen beschutting zochten en soms ook semi-permanent woonden.⁵³

In oktober 1134 woedt er een hevige storm waarbij een grote overstroming ook Zuid-Beveland treft en grote verwoestingen aanbrengt. Op Zuid-Beveland, wordt na de ramp een grote activiteit ontwikkeld bij de bouw van dijken. Daarbij is onder meer de situatie ten oosten van Goes goed bekend. De abdijs *Ter Doest* speelt hier een grote rol.⁵⁴

In 1147 verkrijgen de gebroeders Dodijn en Boudijn van Schengen van het kapittel van Sint-Pieter te Utrecht de tiend in Wolphaartsdijk in erfpacht en daarbij de halve tiend over de grond die zij binnen het gebied van het kapittel op Zuid-Beveland zullen bedijken en ontginnen.⁵⁵ Hieruit blijkt dat een begin is gemaakt met het bedijken van na de storm van 1134 geleden schade door de ambachtsheren Van Schengen.⁵⁶

Tijdens de Archeologische Opgraving ter plaatse van de waterbuffer (Put 4) werden verschillende greppels of sloten, kuilen en paalkuilen aangetroffen. Daarnaast werd een met puin en grondlagen opgehoogde zone aangetroffen, waar vermoedelijk een stenen gebouw heeft gestaan.

Het aangetroffen aardewerk was sterk gefragmenteerd en dateert van de Late Middeleeuwen A (1050-1250 A.D.) tot de Nieuwe Tijd A (1500-1650 A.D.) Daarnaast werden enkele metalen voorwerpen in de vorm van een bronzen kokertje, een tweetal gespen en een stuk boekbeslag van koper en enkele, niet nader te dateren, koperen munten aangetroffen. Voor het overige bestond het vondstmateriaal uit een geringe hoeveelheid dierlijk botmateriaal en bouw materiaal in de vorm van hele of fragmenten van bakstenen en fragmenten van vloertegels en dakpannen.

De voornamelijk in de westelijke helft van het onderzoeksgebied aangetroffen archeologische sporen duiden op een bewoning ter plaatse die op grond van het aangetroffen aardewerk in de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd A kan worden gedateerd. Vermoedelijk vond een eerste fase van bewoning plaats in de tweede helft van de 12^e eeuw, maar een eerdere bewoning in de 11^e eeuw kan niet worden uitgesloten. In deze eerste fase stond hier mogelijk op een omgracht erf een houten boerderij. In een latere fase, mogelijk al in de 14^e eeuw, maar meer waarschijnlijk in de 15^e of 16^e eeuw, werd op het erf de houtbouw vervangen door een stenen gebouw. De bewoning ter plaatse liep door tot in de Nieuwe Tijd A, getuige de vondst van een waterkelder uit de 17^e eeuw. De vindplaats heeft deel uitgemaakt van het gehucht 's Heer Elsdorp. ('s Heer Reilofsdorp vD).

Er was sprake van een agrarische nederzetting. Men verbouwde tarwe en gerst, mogelijk ook haver. De aanwezigheid van erwten en tuinboon duidt erop dat deze in ieder geval geconsumeerd, mogelijk ook gecultiveerd werden. De veestapel bestond uit rund, varken en schaap/geit. Ook werden paarden gehouden. Knaagsporen op botten duiden erop dat er ook honden aanwezig waren.⁵⁷

Hoewel de aangetroffen woonplaats door greppels omgeven en afgebakend werd, lijkt het er niet op dat hier de resten van een motte, eventueel met een voorhof, zijn aangetroffen. De mogelijkheid van de aanwezigheid van een “moated site”, een complextype van enkele gebouwen binnen een omgrachting, kan evenwel niet worden uitgesloten.⁵⁸

Het voorgaande overziend betreft het onderzoeksgebied een gedeelte van 's Heer Elsdorp ('s Heer Reilofsdorp) gelegen ten Noorden van de vliedberg = motte. Niet uitgesloten is dat reeds vroeger dan de overstroming van 1134 in het gebied gewoond werd en na de inpoldering, voltooid ca.1190, de bewoning voortgezet werd.

⁵³ Idem, blz. 18.

⁵⁴ J. Buismans. Duizend jaar weer, wind en water in de Lage landen, deel I tot 1300, uitgeverij Van Wijnen-Franeker, 1995, blz.319-321, met noot 5. Dekker, 1971 blz. 92-97

⁵⁵ OHZ I, nr. 124.

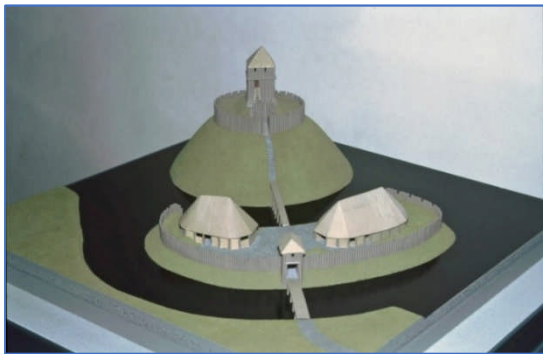
⁵⁶ Zie ook Dekker, 1971, blz. 106-107.

⁵⁷ Van Wilgen, 2011 bl. 64.

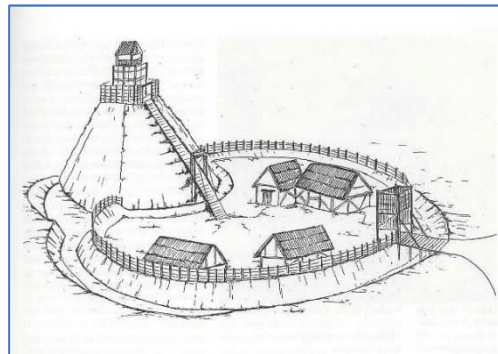
⁵⁸ Idem, blz. 60.

“Dat nagenoeg alle Zeeuwse “vliedbergen” of “hoge bergen” middeleeuwse motte-burchten waren, is intussen wel een algemeen aanvaard gegeven. Het historisch onderzoek heeft hen geïdentificeerd als de in het verdrag tussen Holland en Vlaanderen uit 1167 vermelde *munitiones* (versterkingen) en deze op zich nog neutrale term nader kunnen duiden met behulp van de in 1256-1258 vastgelegde Keur voor Zeeland van Floris de Voogd. Daarbij geeft de Nederlandse vertaling van dit begrip *werven* en de Franse (nog duidelijker) *mottes*.

Het gaat daarbij om een kasteeltype dat uiterst populair werd tussen 1000 en 1250. In de regel bestond het uit een kunstmatig opgeworpen heuvel (de motte) als hoofdburg en een (al of niet enigszins verhoogde) voorburch. Op deze laatste waren bewoning en dienstgebouwen geconcentreerd. De motte droeg meestal een torenachtige constructie, diende als laatste toevluchtsoord en straalde tot ver in de omtrek de macht en status van de bouwheer uit. Bij het “klassieke” ideaaltype van de motte-burcht waren beide elementen (hoofdburcht en voorburcht) omgracht en tegelijk van elkaar gescheiden door een tussengracht, zodat als grondplan een soort achtvorm ontstond. In de elfde en twaalfde eeuw zal op de motte (en de voorburcht) houtbouw overheerst hebben. Eind twaalfde eeuw zal met het gebruik van natuursteen en vanaf 1200 met baksteen een periode van verstening zijn ingetreden.....De indruk bestaat dat de meeste Zeeuwse mottes vrij bescheiden houten of bakstenen torentjes zullen hebben gedragen. Zelfs een omgrachte Voorburcht (voorhof of neerhof) was niet altijd aanwezig.

“Ideaaltype” motte-burcht 11^e-12^e eeuw⁵⁹

Impressie mottekasteel met opperhof en neerhof⁶⁰

Reconstructie motte kasteel met voorburcht Saint-Sylvain Frankrijk

De meest recente archeologische beschouwing aangaande de “vliedbergen” laat de aanleg van de “hoge bergen”(en dan bedoeld als versterking) in het algemeen beginnen omstreeks 1150.....De ambachtsheren (en anderen) demonstreerden (met hun motte-burcht) er voornamelijk hun status mee. Dat lukte hen tot zowat de tweede helft van de dertiende eeuw. De toenemende greep van de graaf van

⁵⁹ Maquette C. Willems 9, foto Bas Aarts.

⁶⁰ Overgenomen uit Westerheem, tijdschrift voor de Nederlandse archeologie, december 2016 blz.311

Holland en Zeeland verkleinde de politieke speelruimte van de ambachtsheren. Het (beperkte) militair belang van de vele kleine motte-burchten verminderde nagenoeg geheel door de opkomst van meer geavanceerde belegeringstechnieken, waar alleen de nieuwgebouwde grote, vierkante of rechthoekige kastelen nog een (tijdelijk) antwoord op hadden. Aan die laatste bouwkundige ontwikkeling konden slechts enkele Zeeuwse adellijke families meedoen. De “bergjes” werden niet meer onderhouden of werden omgevormd tot “molenwerven”. Zelfs de herinnering aan hun oorspronkelijke betekenis raakten ze kwijt.”⁶¹

Motte Oost Kapelle Terra Maris bij Domburg

(© Nico van Dinther, zomer 2017. www.nicovandinther.nl)

⁶¹ Aldus: Bas Aarts. De Zeeuwse motte-burchten in een nationale en internationale context, in: Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee, afl. nr. 188, zomer 2015. Dekker, 1971, blz. 88-90.